M A T E R I A Ł Y

Studia Theol. Vars.
10 (1971) nr 2

EDWARD OZOROWSKI

POLSKIE PUBLIKACJE EKLEZJOLOGICZNE W LATACH 1969—1970 [1]

Dokonując przeglądu polskich publikacji eklezjologicznych za lata 1969—1970, łatwo zauważyć wśród nich pewien schemat, będący wynikiem nie tyle wydawniczego planowania, ile raczej przypadkowej zbieżności opracowywanej tematyki. Poza bowiem nielicznymi wyjątkami są to najczęściej pojedyncze artykuły, napisane przez ludzi pracujących bez zespołowego porozumienia. Siłą rzeczy więc nie stanowią one ani zwartego systemu wiedzy, ani też wyczerpującego wykładu nauki, jednakże zestawione razem tworzą swoisty szkielet zagadnień, grupujących się wokół spraw i problemów współczesnego Kościoła. Można je nawet posegregować w oddzielne grupy, powiązane ze sobą zakresem i ważnością poruszanych kwestii.

Nie będzie chyba przesadą teza, że większość tych pozycji usiłuje dotrzymać kroku rozmachowi teologii światowej, która w ostatnich czasach weszła w fazę swojej odnowy, polegającej nie tylko na dostrzeżeniu nowych problemów, ale również na weryfikacji dotychczasowych poglądów, na ich krytycznym przepracowaniu w oparciu o Pismo św. i Tradycję oraz na ich przedstawieniu w szacie dostępnej dla mentalności współczesnego człowieka. Ambicje te dają się dostrzec zarówno w opracowywanej problematyce przez polskich teologów — większość artykułów dotyka zagadnień aktualnych dla Kościoła powszechnego — jak i w sposobie jej przedstawiania, polegającym na dość częstym uciekaniu się do powagi uczonych zachodnich. Jest to swego rodzaju wysiłek partnerstwa, ambicja wspólnego udziału w dokonujących się zmianach i współpracy w tworzeniu nowego świata. Polscy teologowie chociaż najczęściej wykorzystują osiągnięcia swoich kolegów na Zachodzie, to jednak nie poprzestają na ich bezdusznym kopiowaniu, lecz próbują dokonać krytycznej oceny wysuwanych przez nich postulatów. Na linii tej operacji

[1] Niniejszy przegląd bibliograficzny obejmuje zasadniczo publikacje zestawione przeze mnie dla Ośrodka Badań Eklezjologicznych w Strassbourgu (RIC) w ramach ogłaszanej przezeń co roku z tej dziedziny bibliografii literatury światowej. Stąd też omówiono tu tylko te pozycje z roku 1969, które na skutek opóźnień wydawniczych nie znalazły się w opublikowanych już tam zestawach, a z roku 1970 te, które ujrzały światło dzienne przed 1 grudnia. Tego rodzaju cykliczność, stosowana przez RIC, znajdzie chyba swój wyraz także w niniejszym półroczniku i w latach następnych.

leżą zwłaszcza artykuły arcybpa B. Kominka[2], ks. I. Różyckiego[3], ks. A. Nossola[4] i ks. S. Nagy'ego[5], w których mamy zarysowany obraz obecnej sytuacji w teologii, linie jej rozwoju oraz płynące z tego szanse i niebezpieczeństwa. Nie wchodząc w szczegółową interpretację poruszanych tam zagadnień, to tylko należy podkreślić, iż obecny stan teologii uważają wspomniani autorowie za fakt dokonany, wobec którego można zajmować różne stanowiska, ale nigdy zachowywać milczenia.

Ideą przewodnią polskiej eklezjologii omawianego okresu czasu jest do pewnego stopnia współczesność. Znalazła ona swój szczególny wyraz w artykule arcybpa Kominka pod znamiennym tytułem *Kościół wychylony w przyszłość*[6], w którym autor ukazał tę społeczność jako posiadającą własne problemy, przeżywającą różnego rodzaju kryzysy, ale też stojącą w centrum zainteresowań człowieka i świata, wspólnotę żywą, ciągle młodą, mającą przed sobą olbrzymie perspektywy, zwycięską. Ujęcie to jest właściwie w pewnej mierze efektem nowego światła, jakie rzucił na eklezjologię Sobór Watykański II. Wiadomo bowiem, że centralny dokument tego Soboru, konst. *Lumen Gentium*, przedstawia Kościół na szerokim tle historii zbawienia jako misterium, lud Boży pielgrzymujący w doczesności a jednocześnie noszący w sobie trwałe i nieprzemijalne piewiastki, nacechowany eschatologicznym charakterem. Ogłoszenie tego dokumentu wytyczyło nowe drogi dla eklezjologii i stało się bodźcem do całego szeregu nowych opracowań, podejmowanych przez teologów niemal całego świata. Podsumowaniem sytuacji w tej dziedzinie na terenie polskim zajęli się księża A. Zuberbier[7], T. Gogolewski[8] i częściowo o. J. W. Kotara[9] w ramach niezwykle cennego, chociaż nie bez usterek (np. brak porozumienia pomiędzy poszczególnymi autorami co do zakresu omawianych tematów), dzieła zbiorowego opublikowanego przez Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie. Na podstawie zebranych tam materiałów widać dostatecznie jasno, iż myśl eklezjologiczna w Polsce ma już na swoim koncie poważny dorobek, zajmujący pokaźne miejsce w całości teologii światowej. Dużo zwłaszcza artykułów o tematyce eklezjologicznej ukazało się bezpośrednio po Soborze.

---

[2] *Główne tendencje we współczesnej teologii.* Studia Theologica Varsaviensia 7 (1969) s. 33—48.

[3] *Początki „nowej" teologii*, Studia Theologica Varsaviensia 7 (1969) s. 49—103.

[4] *Aggiornamento czy akomodacja teologiczna?*, Collectanea Theologica 39 (1969) nr 4 s. 5—13.

[5] *U źródeł przełomu współczesnej teologii katolickiej*, Zeszyty Naukowe KUL 4 (1970) s. 65—76.

[6] Drukowany w: *Colloquium salutis*, Wrocław 1969 s. 15—27.

[7] *Nauka Soboru Watykańskiego II dotycząca katolików świeckich oraz Kościoła w jego relacjach „na zewnątrz" w polskich publikacjach teologicznych.* W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969 s. 110—134.

[8] *Apologetyczne aspekty nauki o Kościele jako ludzie Bożym w polskiej teologii posoborowej.* W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969 s. 41—60.

[9] *Polska posoborowa myśl teologiczna.* W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969 s. 90—109.

Sięgnął do niej wprost także ks. R. Łukaszyk, gdy pisał o Kościele jako ludzie Bożym[10], ks. Cz. Bartnik — autor skryptu (małą poligrafią) dla studentów apologetyki[11] oraz ks. S. Nagy, który zajął się problemem jedności Kościoła[12]. Te ostatnie pozycje należą do tzw. eklezjologii ogólnej, czyli nauki o Kościele w jego principiach od strony jego zasad i praw, podstaw i wewnętrznej struktury działania.

Dalsze publikacje teologów polskich z lat 1969—1970 grupują się wokół zagadnień szczegółowych. Dotyczą one Kościoła samego w sobie i w jego relacjach do świata. W pierwszym wypadku wysuwa się na czoło problematyka kapłaństwa, która rozpada się na dwa działy: zagadnienie kapłaństwa jako takiego i kapłaństwa piastowanego przez konkretnych ludzi. Ogólnie o kapłaństwie pisał ks. S. Schudy, stawiając sobie niezwykle ambitny cel określenia istoty kapłaństwa[13]. Spodziewał się to osiągnąć poprzez analizę tekstów biblijnych o kapłaństwie w Chrystusie. Jakkolwiek autorowi nie udało się jasno sprecyzować, na czym polega istota nowotestamentowego kapłaństwa, to jednak wskazał na wiele elementów konstytutywnych dla tej rzeczywistości. Co więcej tezy swoje oparł na bardzo licznych tekstach Pisma św., orzeczeniach Soboru Watykańskiego II oraz na opiniach wielu teologów zachodnich, stąd studium to zasługuje na pochwałę. Stroną praktyczną kapłaństwa, a ściślej mówiąc kapłaństwem hierarchicznym, zajęli się ks. Cz. Kudroń[14], o. J. Salij[15] i ks. W. Świerzawski[16]. Pierwszy z nich zarysował ogólnie współczesne dyskusje w tej dziedzinie, przyczyny oraz uwarunkowania dającego się zauważyć kryzysu, drugi dotknął problemu celibatu, a trzeci ukazał konkretny model kapłańskiego życia, czerpiącego żywotne soki ze zdrowej i właściwie pojętej liturgii.

Problematyka tej ostatniej uwzględniona jest nie tylko w studiach, dotyczących kapłaństwa, lecz również i w osobnych rozprawach, esejach oraz w innego rodzaju artykułach. Wśród nich czołowe miejsce zajmują publikacje o Mszy św. w związku z dokonującą się ostatnio odnową liturgiczną. Wprowadzane zmiany do Mszy św. mają na celu jak największe zbliżenie Ofiary Krzyża do człowieka poprzez czynne, świadome i wspólnotowe uczestnictwo w eucharystycznym misterium. Historyczny zarys tego zagadnienia można znaleźć w niedługim, lecz poważnym, studium L. Małunowiczówny[17], natomiast współczesną teologię Mszy św. w artykułach ks. B. Lewandow-

---

[10] *Pojęcie Kościoła jako ludu Bożego w eklezjologii Vaticanum II*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 16 (1969) s. 41—62.

[11] *Kościół Boży*, Lublin 1970.

[12] *Jedność jako znamię Kościoła*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 17 (1970) s. 5—30.

[13] *Kapłaństwo Jezusa Chrystusa w nauce Vaticanum II*, Collectanea Theologica 39 (1969) nr 4 s. 15—32.

[14] *Z najnowszych głosów o kapłaństwie*, Homo Dei 39 (1970) s. 127—132.

[15] *Esej o celibacie*, Ateneum Kapłańskie, 62 (1970) s. 272—280.

[16] *Liturgiczna formacja kapłana*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 23 (1970) s. 105—111.

[17] *Zarys historyczny udziału wiernych w ofierze eucharystycznej*, Homo Dei 39 (1970) s. 223—229.

skiego[18]. Na aspekt społeczny tej tajemnicy zwrócił uwagę ks. J. Krasiński[19], a na udział w niej wiernych według najnowszych przepisów liturgicznych rzucił światło bp A. Wronka[20]. Ostatni autor dotknął też problematyki związanej z wprowadzeniem do liturgii Mszy św. czterech (do wyboru) modlitw eucharystycznych. Ks. R. Zielasko usiłował dać odpowiedź na pytanie, w jaki sposób nauczać ludzi o misterium Eucharystii[21], a także jak w obecnej sytuacji ma się realizować liturgię słowa[22]. Temu zagadnieniu poświęcił wiele uwagi także ks. W. Świerzawski[23]. Ogólnie można powiedzieć, że wymienionym autorom chodziło o zaszczepienie na polskim gruncie idei odnowy liturgicznej, o bliższe jej zrozumienie i bardziej świadome przeżywanie poprzez czynne i coraz bardziej doskonalsze uczestnictwo w tych świętych misteriach.

Postulat czynnego zaangażowania człowieka we Mszy św. pociągnął za sobą konieczność rozpatrzenia ewentualnego udziału w tych obrzędach muzyki beatowej. Tematowi temu został poświęcony niemal w całości 6-ty zeszyt „Znaku" z 1970 r. W ramach tego numeru B. Pociej omówił ogólną sytuację muzyki w Kościele[24], ks. I. Pawlak liturgiczno-prawne przepisy co do beatu w liturgii[25], ks R. Przymusiński religijne przeżycie uczestnictwa we Mszy przy współudziale zespołu beatowego[26], a ks. L. Kantorski podzielił się spostrzeżeniami zastosowania tego rodzaju eksperymentu w jego parafii[27]. Jakkolwiek muzyka beatowa przeżywa już widoczny schyłek i prawdopodobnie nie wejdzie na stałe do liturgii Kościoła zachodniego, to jednak sam fakt zainteresowania się fachowców tą sprawą jest godny pochwały i leży na linii uniwersalistyczno-pluralistycznych tendencji współczesnego Kościoła.

Wprowadzenie beatu do Mszy św. wiąże się z ogólnym ruchem odnowy liturgicznej, przeprowadzanej ostatnio w Kościele rzymsko-katolickim. Oczywiście Polska również bierze udział w tym procesie i oprócz posunięć czysto praktycznych posiada dość pokaźną liczbę opracowań teoretycznych. Ich zestaw od Soboru Watykańskiego II wraz z krytycznym omówieniem można znaleźć w artykułach ks. B. Przybyszewskiego[28] i ks. A. L. Szaf-

[18] *Aspekty teologiczne odnowionej liturgii Mszy św.*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 117—124; *Msza św. jako tajemnica paschalna Chrystusa w nowych modlitwach eucharystycznych*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 261—271.

[19] *Społeczny charakter Mszy św. według „Institutio generalis Missalis Romani"*, Ruch Biblijny i Liturgiczny, 23 (1970) s. 92—104.

[20] *Nowe modlitwy eucharystyczne*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 100—116.

[21] *Misterium Eucharystii w nauczaniu*, Homo Dei 39 (1970) s. 95—101.

[22] *Zarys problematyki teologicznej mszalnej liturgii słowa*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 16 (1969) s. 97—115.

[23] *Więcej Pisma św. w liturgii*, Znak 22 (1970) s. 675—695.

[24] *Uwagi o sytuacji muzyki w Kościele*, Znak 22 (1970) s. 740—748.

[25] *Beat w liturgii w świetle przepisów liturgiczno-prawnych*, Znak 22 (1970) s. 749—753.

[26] *Beat w liturgii a przeżycie religijne*, Znak 22 (1970) s. 754—759.

[27] *Beat w parafii*, Znak 22 (1970) s. 759—765.

[28] *Zagadnienia odnowy liturgicznej w polskiej teologii posoborowej*. W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969 s. 167—210.

rańskiego[29]. Pierwszy zwrócił uwagę na pozycje ściśle dotyczące wprowadzanej odnowy, drugi na wszystkie prace związane z teologią pastoralną. Wiadomo, że teologia pastoralna, nazywana ostatnio również teologią praktyczną, stała się według najnowszych koncepcji bardzo szeroką dyscypliną naukową, dzielącą się na teologię pastoralną ogólną lub fundamentalną i na teologię pastoralną szczegółową, w której mieści się cały szereg pomniejszych gałęzi wiedzy[30]. Artykuł Szafrańskiego można by więc zaszeregować do pierwszej grupy, natomiast Przybyszewskiego do drugiej obok innych z tego rzędu dyscyplin, jak homiletyka i katechetyka.

Zwrócenie uwagi na te ostatnie działy teologii pastoralnej jest potrzebne z tego względu, że i one posiadają na swoim koncie sporą już w Polsce bibliografię. W homiletyce należy wymienić opracowania ks. L. Kuca[31], ks. A. Lewka[32] i ks. M. Rzeszewskiego[33], w katechetyce ks. F. Blachnickiego[34], ks. S. Pawliny[35], ks. H. Pagiewskiego[36] i ks. K. Kani[37]. Publikacje homiletyczne szły w kierunku ogólnego zbadania stanu tej dyscypliny w Polsce jak i ku szczegółowym propozycjom głoszenia homilii lub w ogóle kościelnego przepowiadania, katechetyczne natomiast dotyczyły głównie oceny obecnej sytuacji w katechezie, uchwycenia kierunków jej rozwoju na świecie, oraz możliwości przeszczepienia osiągnięć światowych w tej dziedzinie na grunt polski. Obie grupy literatury dotyczą właściwie problemu Słowa Bożego, rzeczywistości transcendentalnej a jednocześnie występującej w konkretnych *hic et nunc* okolicznościach. Przepowiadanie z ambony czy też katecheza w szkole sprowadza się ostatecznie do coraz lepszego odczytania Objawienia Bożego i jego adaptacji do codziennych warunków życia.

Na osobne omówienie zasługuje bibliografia związana z encykliką *Humanae vitae*. Wiadomo, że dokument ten wywołał na całym świecie liczne dyskusje i polemiki, które dotyczyły już nie tylko poruszonego w nim problemu regulacji urodzin, ale w ogóle kompetencji papieskich do zabierania głosu w tego rodzaju sprawach. Opracowaniem nauki zawartej w encyklice zajęli

---

[29] *Teologia pastoralna w Polsce w ostatnim pięcioleciu*. W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969 s. 211—225.

[30] Na takim podziale oparty jest skrypt Fr. Blachnickiego, *Teologia pastoralna ogólna*, Lublin 1970.

[31] *Homiletyka polska po Soborze Watykańskim II*. W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969 s. 226—233.

[32] *W trosce o odnowę kaznodziejstwa*, Homo Dei 39 (1970) s. 216—222.

[33] *Współczesna sytuacja kaznodziejstwa*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 86—99.

[34] *Katechetyka fundamentalna*, Lublin 1970; *Odnowa katechezy eucharystycznej w świetle istrukcji z 25 V 1967 r*. W: *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, Katowice 1969 s. 205—213.

[35] *Katechetyka w polskich publikacjach posoborowych*. W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969 s. 234—284.

[36] *Kierunki rozwoju współczesnej katechezy*, Katecheta 14 (1970) s. 145—149.

[37] *O nową koncepcję katechezy*, Życie i Myśl 20 (1970) nr 5 s. 90—97.

się na terenie polskim kard. K. Wojtyła[38], ks. T. Ślipko[39], bp S. Smoleński[40], ks. B. Inlender[41] i ks. F. Chrosnowski[42], którzy starali się możliwie wyczerpująco przedstawić klimat, poprzedzający wydanie tego dokumentu oraz przebieg dyskusji związanej z jego ukazaniem, następnie zawartą w encyklice naukę Kościoła na temat regulacji urodzin i innych zagadnień antropologicznych, wreszcie postulaty, normy i ewentualne możliwości ich przyjęcia oraz szanse oddziaływania we współczesnym świecie. Strony etycznej regulacji urodzin dotyczy także artykuł ks. L. Mońki[43] oraz ogłoszone drukiem wyniki badań powołanej przez kard. Wojtyłę Komisji do spraw związanych z encykliką *Humanae vitae*[44]. Należy powiedzieć, że wymienione kwestie, pozornie mało związane z eklezjologią, łączą się z nią ściśle, gdyż dotyczą w ogóle nauczania Kościoła oraz możliwości zabierania przezeń głosu w tych zdawałoby się czysto świeckich sprawach.

Myśl etyczna stanowi jeden ze strumieni kościelnego nauczania, przejawiającego się na zewnątrz zarówno w oficjalnych wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego, jak i w nauce teologów. O tej ostatniej sprawie na terenie polskim po Soborze Watykańskim II mówił ks. H. Juros[45], a przejawem tego rodzaju głosów był między innymi artykuł ks. J. Pryszmonta[46].

Niektóre publikacje związane z encykliką *Humanae vitae* ważne są i z tego względu, że dotykają bardzo zasadniczego problemu nieomylności papieskiej. Wymownym tego przykładem jest artykuł ks. I. Różyckiego, który zagadnienie pewności norm etycznych, zawartych w tym dokumencie, ustawił na płaszczyźnie ściśle dogmatycznej, obejmującej urzędowe nauczanie Kościoła, wydawane przezeń definicje oraz moc wiążącą tych orzeczeń[47]. Bardzo podobny kąt widzenia obrał ks. A. Kubiś przy rozważaniu kwalifikacji teologicznej wyznania wiary papieża Pawła VI[48]. Jednym słowem chodziło tu już nie o sporadyczny *casus* lecz o zasadę mieszczącą się w ramach szerokiej problematyki: urząd — charyzmat.

---

[38] *Nauka encykliki „Humanae vitae" o miłości.* W: *Analecta Cracoviensia,* Kraków 1969, s. 341—356.

[39] *Postulaty stawiane teologii moralnej przez encyklikę „Humanae vitae".* W: *Analecta Cracoviensia,* Kraków 1969, s. 258—296.

[40] *Zagadnienie wykonalności norm moralnych zawartych w encyklice „Humanae vitae".* W: *Analecta Cracoviensia,* s. 357—311.

[41] *Normy etyczne zawarte w encyklice „Humanae vitae",* Collectanea Theologica 39 (1969) nr 4 s. 33—48.

[42] *Wokół encykliki „Humanae vitae",* Homo Dei 39 (1970) s. 20—29.

[43] *Regulacja poczęć w rodzinie i społeczeństwie,* Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 112—130.

[44] *Les fondements de la doctrine de l'Eglise concernant les principes de la vie conjugale.* W: *Analecta Cracoviensia,* s. 194—230.

[45] *Polska myśl etyczna w okresie posoborowym.* W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce,* Warszawa 1969 s. 135—166.

[46] *Wokół zagadnienia chrystocentryzmu w teologii moralnej,* Collectanea Theologica 40 (1970) z. 1 s. 13—31.

[47] *Teologiczna pewność norm etycznych w encyklice „Humanae vitae".* W: *Analecta Cracoviensia* s. 231—257.

[48] *Kwalifikacja teologiczna wyznania wiary Pawła VI.* W: *Analecta Cracoviensia,* s. 177—193.

Podział na tego rodzaju dziedziny (urząd — charyzmat) nie jest łatwy w praktyce do przeprowadzenia, tym niemniej istnieje i stanowi przedmiot wielu teologicznych dyskusji. Często układają się one ze sobą harmonijnie, ale też pozostają niekiedy w wielkim rozdwojeniu. W czasach ostatnich dyskutowano głośno o obu biegunach, czyli o sprawach związanych i z urzędem i z charyzmatem. Na linii tych polemik znalazły się posoborowe synody biskupie ze swoim centralnym tematem kolegialności, o której pisali ks. S. Nagy[49], ks. T. Kaczewski[50], ks. Sz. Balicki[51] i J. Eska[52]. Najbardziej dogłębnym jest artykuł ks. S. Nagy'ego, inne ujmują rzecz więcej od strony referująco-sprawozdawczej, wszystkie jednak wskazują na aktualność problematyki i zainteresowanie się nią współczesnego świata. Czasy po Soborze Watykańskim II wprowadziły — jak nigdy dotąd — stan pewnego napięcia pomiędzy urzędem biskupim a kapłaństwem, który znalazł swój wyraz z jednej strony w rozwijającej się kolegialności, z drugiej w głosach domagających się gruntownego przepracowania teologii kapłaństwa. Jakkolwiek nie można mówić o jakimś ogólnym kryzysie w tej dziedzinie, to jednak niektóre wydarzenia świadczą o ważkości problemu i konieczności jego rozwiązania. Przykładem tego może być zaistniałe ostatnio zjawisko kontestacji oraz zgromadzenie księży w Chur, o którym z tak różnym zabarwieniem uczuciowym pisali ks. E. Dąbrowski, ks. E. Weron i P. Taras[53].

Drugim, niemniej szerokim strumieniem, którym płynęła polska myśl eklezjologiczna w latach 1969—1970, był stosunek Kościoła do świata, czyli kwestie związane z soborową konstytucją *Gaudium et spes*. Narosłe w tej dziedzinie publikacje oscylowały pomiędzy ujęciami czysto teologicznymi, poprzez filozoficzne aż do ściśle socjologicznych. O ile pierwsze łączyły się bez żadnej wątpliwości z eklezjologią, o tyle drugie i trzecie stały często na jej pograniczu lub w ogóle nie posiadały z nią żadnego związku. Stąd zaszła potrzeba świadomej i zamierzonej selekcji.

Skuteczność oddziaływania Kościoła w świecie uzależniona jest pod pewnym względem od jasnego widzenia znaków czasu, o których mówią szeroko interesujący nas tu autorowie[54]. W dzisiejszej sytuacji nie można rozpra-

---

[49] *Problematyka II nadzwyczajnego synodu biskupów*, Zeszyty Naukowe KUL 13 (1970) s. 3—14.

[50] *Nadzwyczajny synod biskupów w Rzymie*, Homo Dei 39 (1970) s. 57—62.

[51] *Przeszłość i teraźniejszość kolegialności*, Życie i Myśl 20 (1970) nr 1 s. 110—123.

[52] *Drugi synod biskupów*, Więź 13 (1970) z. 3 s. 13—25.

[53] E. Dąbrowski, *Kontestacja w Kościele*, Homo Dei 38 (1969) s. 251—260; E. Weron, *Chur w świetle dokumentów*, Homo Dei 38 (1969) s. 261—266; P. Taras, *Zbuntowani w Chur*, Homo Dei 38 (1969) s. 267—272.

[54] K. Wojtyła, *Notatki na marginesie konstytucji „Gaudium et spes"*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 3—6; A. Jankowski, *Znaki czasu w Piśmie św.*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 7—18; B. Przybylski, *Znaki czasu*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 133—141.

[55] Przegląd publikacji zagranicznej w tej dziedzinie podaje B. Przybylski w artykule o tym samym tytule, zamieszczonym w tymże numerze na s. 287—289.

wiać o Kościele bez uwzględniania spraw człowieka i świata, ponieważ można jednocześnie narazić się na bezduszną abstrakcję i oderwanie od życia. Na tej właśnie zasadzie oparto się przy redagowaniu 2 zeszytu „Ateneum Kapłańskiego" z 1970 r., któremu dano znamienny tytuł: *Człowiek — świat — Kościół*[55]. Trzy te rzeczywistości łączą się ściśle ze sobą i sprawiają, że poświęcane im opracowania bardzo często zachodzą na siebie tematycznie. Nie wnikając w stronę metodologiczną takich ujęć, to tylko należy podkreślić, iż obracają się one najczęściej wokół zagadnień dotyczących człowieka i to człowieka żyjącego we wspólnocie[56], zjednoczonego różnego rodzaju więzami z innymi ludźmi[57], współodpowiedzialnego[58] i współzależnego w swym rozwoju[59]. Przemiany zachodzące w społeczeństwie pozostają w relacji do religijności człowieka i odwrotnie, religijność jednostek wpływa do pewnego stopnia na dokonujące się zmiany społeczne[60]. Tkwi tu swego rodzaju przenikanie się dwóch pierwiastków: ludzkiego i bożego, naturalnego i nadprzyrodzonego, doczesnego i wiecznego.

Widać to zwłaszcza na przykładzie człowieka, który w omawianej literaturze zajmuje poczesne miejsce. Przy czym zwraca się uwagę na takie zagadnienia jak godność osoby ludzkiej, jej podstawy i znaczenie w świetle konst. *Gaudium et spes*, następnie na wypływające z tej godności powołanie człowieka, wreszcie na problemy czysto teologiczne lub inaczej mówiąc wchodzące w skład niezwykle dziś aktualnej antropologii teologicznej[61]. Godność człowieka jest rzeczywistością dynamiczną, podlegającą rozwojowi tak na płaszczyźnie naturalnej jak i nadprzyrodzonej. Stąd też do tej grupy można zaliczyć artykuły ks. W. Urmanowicza i o. J. Siega, mówiące o godności człowieka od strony jego związków z Bogiem[62].

---

[56] W. Zdaniewicz, *Wspólnota ludzka*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 208—217; J. Krucina, *Dobro osoby a dobro wspólne*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 218—231; tegoż autora, *Dobro wspólne Kościoła i jego stosunek do świata*, Zeszyty Naukowe KUL 13 (1970) nr 1 s. 35—48; J. Buxakowski, *Żywa teologia w służbie rodzimego środowiska społeczno-kulturowego*. W: *Studia Pelplińskie*, Pelplin 1969, s. 101—120.

[57] W. Jacher, *Socjologiczne problemy więzi i spójności grupy*, Zeszyty Naukowe KUL 13 (1970) nr 2 s. 45—55.

[58] J. Majka, *Solidarność i współodpowiedzialność*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 232—248.

[59] Cz. Strzeszewski, *Współczesny kryzys rozwoju*, Ateneum Kapłańskie 74 (1970) s. 19—30; J. Krucina, *Rozwój jako przedmiot dialogu między Kościołem a światem według „Populorum progressio"*. W: *Colloquium salutis*, Wrocław 1969 s. 77—89.

[60] J. Majka, *Przemiany społeczne a religijność*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 62—72; tegoż autora, *Nowy obraz stosunku chrześcijanina do świata*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 400—415; A. Święcicki, *Homo socialis — homo faber*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 249—259.

[61] T. Slipko, *Godność osoby ludzkiej*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 185—195; B. Inlender, *Nadprzyrodzone powołanie człowieka*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 196—207; A. Nossol, *Teologia człowieka w rozwoju*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 163—174.

[62] W. Urmanowicz, *Istota świętości*, Studia Theologica Varsaviensia 7 (1969) s. 129—152; J. Sieg, *Zbawienie jako integralny i transcendentalny rozwój człowieka i świata*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 301—312.

Zajęcie się antropologią w eklezjologii jest uzasadnione tym, że element ludzki należy po prostu do natury Kościoła. Nie można mówić o tej rzeczywistości ani poznać jej wymiarów nie zgłębiwszy wpierw tajemnicy samego człowieka, istoty powołanej do dialogu z Bogiem poprzez udział w paschalnym misterium Wcielonego Słowa. Na uobecnianiu zaś tej tajemnicy w historii polega właśnie istota Kościoła — Mistycznego Ciała Chrystusa.

Współprzenikanie się pierwiastków doczesnych z wiecznymi można zauważyć nie tylko w samym człowieku, lecz także w rodzinie jako najmniejszej komórce społecznej — problemom rodziny poświęcono 1-szy zeszyt „Ateneum Kapłańskiego" z 1970 r. i wiele innych artykułów[63] — oraz w całej wspólnocie Kościoła. Pierwiastki te niekiedy wykluczają się wzajemnie, przechodząc w stan antynomii lub nawet wrogości. Widać to zwłaszcza na przykładzie ateizmu, który jest zaprzeczeniem wiary. Trzeba stwierdzić, iż postępująca laicyzacja, a następnie zachwianie tradycyjnego modelu wiary oraz zataczający szerokie kręgi ateizm są jakimś szczególnym znakiem ostatnich czasów. Stąd też nie można się dziwić, że problemom tym poświęcono w polskich publikacjach omawianego okresu tak wiele miejsca[64]. Wartość tych wypowiedzi leży nie tyle w sposobie przedstawiania zagadnienia (często są to bardzo wycinkowe i fragmentaryczne ujęcia) ile w samym zaakcentowaniu problemów i dostrzeżeniu pytań, stawianych przez współczesnych ludzi.

Odrębną grupę opracowań stanowi literatura związana z ekumenizmem, czyli stosunkiem Kościoła do wyznań chrześcijańskich niekatolickich. Zmieścić w niej można publikacje tak natury ogólnej, wyjaśniające pojęcie ekumenizmu, jego sens, znaczenie i stosunek do innych w tym względzie postaw (irenizm, konwertyzm)[65], jak i natury szczegółowej, poświęcone omówieniu poszczególnych prawd wiary w aspekcie ekumenicznym[66]. Pierwsze ogólnie

---

[63] Cz. Strzeszewski, *Funkcja społeczna rodziny w świetle katolickiej nauki społecznej*, Zeszyty Naukowe KUL 13 (1970) nr 2 s. 15—26; T. Kukułowicz, *Poczucie bezpieczeństwa w rodzinie*, Zeszyty Naukowe KUL 13 (1970) nr 1 s. 49—62; P. Poręba, *Wychowanie młodzieży w wolności i tolerancji religijnej*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 16 (1969) nr 3 s. 83—96.

[64] A. Kapliński, *Sekularyzacja — problem teologiczny*, Życie i Myśl 20 (1970) nr 4 s. 99—107; J. Krucina, *Sekularyzacja a współczesny model wiary chrześcijańskiej*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 374—387; B. Snela, *Charyzmat wiary kapłańskiej*, Homo Dei 39 (1970) s. 166—173; Cz. Bosak, *Środowisko społeczne a młodzież przeżywająca kryzys wiary*, Katecheta 14 (1970) s. 3—7; S. Kowalczyk, *Problematyka ateizmu w dokumentach Vaticanum II*, Homo Dei 39 (1970) s. 47—52; J. A. Kłoczkowski, *Humanizm a ateizm*, Znak 22 (1970) z. 2—3 s. 187—203; R. Skórka, *Nowa postawa Kościoła wobec niewierzących*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 416—427.

[65] J. Turman, *Ekumenizm znaczy cierpliwość*, Więź 13 (1970) z. 1 s. 3—10; W. Hanc, *Ekumenizm a konwertyzm*, Ateneum Kapłańskie 62 (1970) s. 456—464.

[66] M. Kruszyłowicz, *Współczesna myśli moralna prawosławia rosyjskiego w aspekcie ekumenicznym*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 16 (1969) nr 3 s. 49—63; H. Wyczawski, *Ruch neounijny w Polsce w latach 1923—1939*, Studia Theologica Varsaviensia 8 (1970) s. 409—420; S. Napierała, *Wizja jedności Kościoła w „wielkim sporze" Włodzimierza Sołowiewa*, Collectanea Theologica 40 (1970) nr 1 s. 49—62.

rozpatrują możliwość międzywyznaniowego dialogu, jak gdyby od strony teoretycznej, drugie wchodzą w szczegółowe dziedziny, w zakresie których taką rozmowę można prowadzić. Razem tworzą obraz zadań, pozostających do wykonania w tej tak ważnej dziedzinie kościelnego życia.

Na zakończenie należy dodać, że jakkolwiek polski dorobek eklezjologiczny za lata 1969—1970 nie obejmuje całości zagadnień związanych z Kościołem, to jednak dotyka spraw ważnych, będących w centrum zainteresowań współczesnego świata. Zresztą czyż jest możliwą rzeczą w tak krótkim czasie i w tak ograniczonych warunkach podać pełną naukę o Kościele? Trzeba tu pamiętać, iż posoborowe rozumienie Kościoła obejmuje nie tylko instytucję, element akcentowany przez teologię potrydencką, nie tylko aspekt wewnętrzny i duchowy tej rzeczywistości, ale właściwie całość bosko-ludzkich kontaktów w wielkich ramach historii zbawienia. Biorąc eklezjologię w takim ujęciu, można by tu wymienić także prace ks. Granata o kulturotwórczych wartościach chrześcijaństwa[67], ks. L. Nowickiego o miłości zakonnej[68] i ks. E. Kopcia o stosunku Tradycji do Pisma św.[69], bo wszystkie one ostatecznie dotykają spraw Kościoła, jego życia i działalności w świecie. Takie jednak postępowanie prowadziłoby nieuchronnie do zatracenia granic pomiędzy eklezjologią a innymi gałęziami wiedzy. Celem przecież niniejszego przeglądu i zastosowanej w nim selekcji jest dostarczenie czytelnikom przewodnika po polskiej bibliografii eklezjologicznej omawianego okresu czasu.

---

[67] *Kulturotwórcze wartości chrześcijaństwa*, Zeszyty Naukowe KUL 13 (1970) nr 3 s. 3—14.

[68] *Znaczenie miłości społecznej we wspólnocie zakonnej*, Collectanea Theologica 40 (1970) nr 1 s. 77—89.

[69] *Stosunek Tradycji do Pisma św. w nauce Soboru Watykańskiego II*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 16 (1969) nr 2 s. 5—19.